

Иманкулов М.К., Курманалиев К.А.

**МУЛЬТИМЕДИАЛЫК ТЕХНОЛОГИЯЛАРДЫ КОЛДОНУУДА ЖОГОРКУ
КЕСИПТИК БИЛИМ БЕРҮҮ ТАРМАГЫНДАГЫ АЙРЫМ МАСЕЛЕЛЕР**

Иманкулов М.К., Курманалиев К.А.

**К ВОПРОСУ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ МУЛЬТИМЕДИЙНОЙ ТЕХНОЛОГИИ В
ВЫСШЕМ ПРОФЕССИОНАЛЬНОМ ОБРАЗОВАНИИ.**

M.K. Imankulov, K.A. Kurmanaliev

**TO QUESTION OF THE USE OF MULTIMEDIA TECHNOLOGY IN HIGHER
PROFESSIONAL EDUCATION**

УДК: 378.14:681.14.

Бул статьяда жогорку кесиптик билим берүүдө окутуучулардын ишмердүүлүгүндө мультимедиялык технологияларды колдонуу маселеси каралат.

Жогорку кесиптик билим берүүдөгү социалдык-экономикалык дисциплиналар боюнча окутуучунун функционалдык ролу талданат.

Негизги сөздөр: компетенттүүлүк, интеграция, компьютердик технологиялар, жаңы-медиа технологиялар, мотивациялык-багыттоочу, ишмердиктин системогенези, перцептивдүү, экспрессивдүү-кесиптик, коммуникативдүү, рефлексивдүү, актердук (элементтер), суггесивдүү, проективдүү, конструктивдүү, полупункционалдуулук, коммуникациялык технологиялар.

В данной статье рассматриваются вопросы использования мультимедийной технологии в деятельности преподавателя высшего профессионального образования.

Анализируется функциональная деятельность преподавателя высшего профессионального образования как специалиста, занимающегося подготовкой будущего учителя по социально-экономическим дисциплинам для общеобразовательных школ.

Ключевые слова: компетентности, интеграция, Компьютерные технологии, новые медиа-технологии, мотивационное – направление, системогенез деятельности, экспрессивная форма, коммуникативный, рефлексивный, актерские (элементы), суггесивный, проективный, конструктивный, полупункциональный, коммуникативные технологии.

In this article rassmatirvayutsya questions of the use of multimedia technology are in activity of teacher of higher professional education. Functional activity of teacher of higher professional education is analysed as a specialist, future teacher engaged in preparation on social'no-ekonomcheskim disciplines for general schools.

Key words: to the competence, integration, Computer technologies, new medias-technologies, motivational –npravlenie, sistemogenez activity, eksperssivnaya form, communicative, reflection, actor (elements), suggesivnyy, project, structural, semifunctional, communicative technologies.

Жогорку кесиптик билим берүү тармагында, өзгөчө педагогикалык багыттагы билим берүүдө мультимедиялык технологияларды колдонуу актуалдуу маселелерден болуп саналат. Анткени, билим берүү мейкиндигинин интеграциялануу

шартында маалымат булактарынын эбегейсиз жыштыгы, студент менен окутуучунун биргелешкен ишмердигине компьютердик технологияларды кеңири колдонуу аркылуу келечектеги мугалимдердин компетенттүүлүгүн тереңдетүүгө жетишүүгө болот.

Ошондой болсо дагы, ЖОЖдордун окутуучуларында бир катар объективдүү жана субъективдүү себептерден улам бул багыттагы компетенттүүлүктөрдү калыптандыруу оорлошкон. Алып айтсак, ЖОЖдун окутуучулары атайын дисциплиналарды ЖМТды иштеп чыгуу менен окутууга толук өлчөмдө даяр эмес, б.а. окутуучулардын ЖМТ-компетенттүүлүгүнүн деңгээли аны студенттерде калыптандыруу үчүн жетишсиз. Студенттердин базалык ЖМТ-компетенттүүлүгүнүн деңгээли өтө айырмаланат, натыйжада базалык ЖМТ-компетенттүүлүгүнүн жалпы деңгээлин калыптандыруу татаалданат. ЖОЖдук дисциплиналарды окутуу үчүн мультимедиялык программалык продуктылар жана билим берүүчүлүк комплекстер жок.

«Окутуу методикасы (предметтер боюнча)» курсун окутууда чыгарылып жаткан билим берүүчүлүк комплекстер керектүү өлчөмдө колдонулбайт. Ал эми бул учурда азыркы мектеп окуу процессинде аларды толук функционалдык колдоно билүү талабын коюуда. Мындай пайда болгон кырдаалды чечүү зарылдыгы жаралат, ал педагогикалык ЖОЖдор менен мектептердин биргелешкен күч-аракети менен гана жетишилет.

Айтылган функциялар педагогикалык ишмердүүлүктүн түзүмүндө ишке ашырылат – окутууда тарбиялоодо, баарлашууда мугалимдин кесиптик ийгиликтерге жетишүүсүндө анын кесиптик өсүүсүндө колдонулат. Бул түзүм психологиялык жактан толук жана бүтүмдүккө ээ болууга тийиш. Анан калса ишмердүүлүккө ажыратылуучу түзүмчүлөрдүн саны ар башка илимий мамилелерде ар кыл. Алсак, А.К.Макарова анда үч чынжырча бар деп эсептейт: мотивациялык-багыттоочу, аткаруучу, текшерүүчү – баалоочу [1]. В.Д.Шадриков иштеп чыккан кесиптик ишмердиктин системогенези теориясына ылайык ишмердиктин толук системасында алты системачаларды (жана түзүмчөлөрдү) айырмалоо керек: инсандык-мотивациялык, компо-

менттик-максаттык, програмалык, маалыматтык, чечим кабыл алуу системачасын жана кесиптик маанилүү сапаттар системачасын.

Көптөгөн изилдөөчүлөрдүн натыйжалары боюнча мугалимдин кесиптик маанилүү сапаттарынын жалпы түзүмүн төмөнкүчө элестетүүгө болот:

- ✓ Мугалимдин өз мезгилинин алдыңкы адамы катары бийик адеп-ахлактык жана жарандык сапаттары.
- ✓ Инсандын педагогикалык багытталгандыгы өз түзүмчөсүнө педагогикалык эмгекке кызыгуусу менен шыкты, балдарды сүйүүнү жана окуучунун инсанын өнүктүрүүгө багытталууну камтыган интегралдык сапат катары.
- ✓ Педагогикалык даярдык, же кесиптик зарыл билимдер, билгичтиктер жана көндүмдөр, педагогикалык чеберчилик.
- ✓ Педагогикалык жөндөмдөр айрым алганда, дидактикалык, академиялык, перцептивдүү, уюштуруучулук, экспрессивдүү-кептик, коммуникативдүү, рефлексивдүү, башкаруучулук, эрктик (авторитардуу), актердук (элементтер), сугесивдүү, проективдүү, конструктивдүү, чыгармачылык жана башка айрымадары.
- ✓ Мугалимдин педагогикалык өздүк аң сезими өзү жана өз кесиби тууралуу түшүнүктөрдүн комплекси, өзүн баалоо, өз максаттары менен перспективаларын аныктоо катары.
- ✓ Педагогикалык ишмердикте зор мааниге ээ болуучу бир катар жалпы адамзаттык сапаттар (чыдамдуулук, токтоолук, өжөрлүк, ак көңүлдүк, сезимталдык, боорукерлик, принципалдуулук ж.б.).
- ✓ Ишмердиктин инсан үчүн оптималдуу болгон варианттагы индивидуалдуу стили, ал өзүнүн күчтүү жактарын эң мыкты колдонуу жана алсыз жактарын компенсациялоону болжойт.

Тарых мугалиминин заманбап билим берүүчүлүк шарттарда ийгиликтүү кызмат өтөөгө кесиптик даярдыгынын негизги көрсөткүчтөрүнүн бири анын маалыматтык жаңы медиа-технологияларды иштеп чыгуу аймагындагы компетенттүүлүгү (ЖМТ-компетенттүүлүк) болуп саналат. Ар кандай профилдеги педагогко колдонмолуу “Мугалимдин ЖМТ-компетенттүүлүгү” терминин жалпы чечмелениши Е.К. Хеннер тарабынан “информатика жана маалыматтык технологияларга окутуу жана өзү окуу процессинде калыптануучу билимдердин, билгичтиктердин жана көндүмдөрдүн жыйындысы, ошондой эле педагогикалык ишмердүүлүктү маалыматтык технологиялардын жардамы менен аткарууга жөндөмдүүлүк” катары аныктаган [2].

ЖМТ-компетенттүүлүктүн жогоруда көрсөтүлгөн түшүндүрмөсүн жана Д.В. Голубин белгилеген педагогдун ЖМТ-компетенттүүлүгүнүн мазмунун карманып [3], биз “Тарых мугалиминин ЖМТ-компетенттүүлүгү” түшүнүгүн аныктоодо анын кесиптик ишмердиктин спецификалуу аспектилерин

чагылтуу зарыл деп эсептейбиз, аларга биз төмөнкүлөрдү киргизебиз:

- ✓ пропедевтикалуулук, ал тарых мугалими бардык универсалдуу окуу аракеттерин калыптандыруунун башатында турары менен шартталган;
- ✓ анын ишмердигинин маалыматтын көп түрлөрү менен иштөөдө маалыматтык жана жаңы медиа-технологиялардын метапредметтик касиеттерин колдонуу зарылдыгы;
- ✓ полуфункционалдуулук, ал тарых мугалимине билим берүү функциясы менен катар өнүктүрүү жана тарбиялоо функциялары жүктөлгөнүнөн көрүнөт;
- ✓ окуучулардын жаш курак өзгөчөлүктөрүн эске алуу, ал билим берүү ишмердигинин атайын психологиялык-методикалык жана ден соолукту сактоочу шарттарын мектеп куралында сактоону максат кылат;
- ✓ ЖМТ аймагындагы даярдыктын профилдүүлүгү.

Болочок тарых мугалиминин ЖМТ-компетенттүүлүгүн калыптандыруу аларды ЖОЖдо даярдоонун эң маанилүү милдеттеринин бири болуп саналат, анын натыйжасында бүтүрүүчү төмөнкүлөргө даяр болууга тийиш:

- окуучуларда универсалдуу окуу аракеттерин калыптандыруу инструментарийи катары ЖМТ каражаттарын иштеп чыгуу жөндөмүнө ээ болууга;
- болочок мугалимдин окуу ишмердигинде электрондук билим берүү ресурстарын колдонуунун негизинде интерактивдүү мамилени жүзөгө ашырууга;
- маалыматтык-коммуникациялык билим берүү чөйрөсүнүн дареметин окуучуларды өнүктүрүү жана тарбиялоо үчүн колдонууга;
- окуучулардын эмпирикалык техникалык маалыматтуулугун жана компьютердик көндүмдөрүн маалыматтык коомдун этикалык жана укуктук ченемдерине ылайык максатка багытталган жана эс туюмунан таанымдык маалыматтык жана коммуникациялык ишмердүүлүккө өзгөртүп уюштурууга;
- тынымсыз өзгөрүп жаткан маалыматтык-билим берүүчүлүк чөйрөдө жаңы программалык продуктуларды өз алдынча өздөштүрүүгө жана өз кесипкөйлүгүн арттырууга;
- мектепте окуу-тарбиялык жана уюштуруучулук-башкаруучулук процессин маалыматтык-методикалык камсыздоого тандоого же өз алдынча иштеп чыгууга жетишкен мүмкүнчүлүгү.

Болочок тарых мугалиминин ЖМТ-компетенттүүлүгүн калыптандыруу системасынын биз түзгөн апробацияланган моделинде [4] белгиленген компетенттүүлүктүн калыптангандыгынын критерийлери катары төмөнкүлөр тандалды:

1. Өзүмдүк окуу-билим берүүчүлүк милдеттерди маалыматтык жана жаңы медиа-технологиялардын каражаттарынын негизинде чечүүнүн натыйжалуулугу, анткени заманбап маалыматтык коомго ылайык жаңы жана кыйла жемиштүү педагогикалык инструмент пайда болду.

2. Студенттерде жана мектеп окуучуларында компьютердик сабаттуулукту калыптандырууга даярдыгы.

3. Студенттердин жаңы программалык каражаттарды өздөштүрүүгө даярдыгы, анткени аларды модернизациялоонун жана жаңылоонун тынымсыз процесси жүрүүдө.

4. Мектепте окуу процессин маалыматтык жана жаңы медиа-технологиялардын каражаттарынын негизинде уюштуруу жөндөмдөрү.

5. Жаңы медиа-технологиялардын каражаттарын башкаруучулук жана методикалык иш үчүн колдонуу билгичтиги.

Демек, мугалимдердин ЖМТны иштеп чыгуу көндүмдөрү боюнча илимий изилдөөлөрдүн анализинин жыйынтыгында төмөнкү аныктама берилди:

Тарых мугалиминин ЖМТны иштеп чыгуу көндүмү жаңы медиа-технологияларды окуу процессинин бардык этабында толук кандуу иштеп чыгуу мүмкүнчүлүгү болуп саналат.

ЖМТны иштеп чыгуу көндүмдөрүн үч деңгээлде бөлүп кароого болот:

Баштапкы деңгээл – көнүктүрүү деңгээли. Тарых мугалими даяр технологиянын негизинде ЖМТ окуу процессине колдонот.

Орто деңгээл – түзүү деңгээли. Тарых мугалими ЖМТны өз алдынча стандарттык колдонмо программаларды өзгөртүү менен ЖМТны окуу процессине колдонот.

Жогорку деңгээл – изилдөө деңгээли. Тарых мугалими ЖМТнын бардык өзгөчөлүктөрүн толук өздөштүрүү менен бирге өз алдынча зарыл болгон программаларды иштеп чыгуу негизинде ЖМТны окуу процессинде натыйжалуу колдонот.

ЖМТны иштеп чыгуу көндүмүнүн деңгээлдери төмөнкү методика менен белгиленди. ЖМТны иштеп чыгуу көндүмүнүн толук көлөмүн шарттуу түрдө жүз пайыз деп белгилесек, анда көндүмдөрдүн деңгээлдери пайыздык үлүштөр менен көрсөтүлөт. ЖМТны иштеп чыгуу көндүмүнүн деңгээлдери пайыздык үлүштө таблицада 1.1.1. көрсөтүлдү.

Таблица 1.1.1 – Тарых мугалиминин ЖМТны иштеп чыгуу көндүмдөрүнүн деңгээлдери

ЖМТны иштеп чыгуу көндүмүнүн деңгээлдери	Пайыздык көрсөткүчтөрү (X)
Базалык	$51\% \leq X < 65\%$
Өзгөргүп түзүү	$65\% \leq X < 85\%$
Изилдөөчүлүк	$X \geq 85\%$

Ал эми таблица 1.1.2. ЖМТны иштеп чыгуу көндүмдөрүнүн ар бир деңгээлин аныктоо боюнча критерийлер берилди.

Таблица 1.1.2 – ЖМТны иштеп чыгуу көндүмдөрдүн деңгээлдеринин аныктоо критерийлери.

Критерийлери	Өлчөнүүчү көрсөткүчтөр	Көрсөткүчтөрдү өлчөөнүн методдору
1-к. Өзүмдүк окуу-билим берүү тапшырмаларынын маалыматтык жана жаңы медиа-технологиялардын негизинде чечүүнүн натыйжалуулугу	Окуу маалыматын ЖМТдын каражаттарын колдонуу менен иштеп чыгуу, табуу, берүү жана ылгоо жөндөмдүүлүгү	Текшерүүчү тапшырмаларды аткаруу
	ЖМТдын каражаттарынын артыкчылыктарын ЖОЖдук дисциплиналарды өздөштүрүүдө колдонуу	Окутуучулардын эксперттик баасы
	Маалыматтык – коммуникациялык билим берүүчү чөйрөнүн каражаттарын колдонуунун активдүүлүгү	Студенттерди анкеталоо
2-к. Студенттердин жаңы медиа-технологияларды иштеп чыгууга даярдыгы	Студенттердин жаңы медиа-технологияларды иштеп чыгуунун мазмуну жана технологиясы боюнча билимдери	Билимдерди тесттик баалоо “Тарыхты окутуунун методикасы практикуму” курсу жана “Компьютердик сабаттуулукка үйрөтүү” курсунун “Компьютерде иштөө практикасы” модулу боюнча орточо рейтингдик баа
	Студенттердин жаңы медиа-технологияларды иштеп чыгуу элементтерин үйрөнүү боюнча ишти практикада уюштуруу жөндөмдүүлүгү	Тарых мугалимдеринин жана методисттердин педагогикалык практиканы өтүү мезгилиндеги эксперттик баасы
3-к. Маалыматтык жана жаңы медиа-технологиялардын каражаттарын башкаруучулук жана методикалык иш үчүн колдонуу билгичтиги	Маалыматта базасын, электрондук журналды, дидактикалык материалдарды иштеп чыгуу жөндөмдүүлүгү	Дисциплиналар аралык окуу-методикалык долбоорлорду баалоо Текшерүүчү тапшырманы аткаруу Методикалардын бири боюнча (тарыхты окутуунун методикасы)
	4-к. Мектепте окуу процессин маалыматтык жана жаңы медиа-	Мектеп үчүн электрондук билим берүү ресурстарынын (ЭББР) ар кыл түрлөрүн билүү

технологиялардын каражаттарынын негизинде уюштурууга жөндөмдүүлүк	ЭББР мектептин билим берүү практикасында колдонуу жөндөмдүүлүгү	Методикалык дисциплиналардын окутуучуларынын эксперттик баасы
	ЭББР айрым түрлөрүн иштеп чыгуу жөндөмдүүлүгү	Студенттин “Кыргызстандын тарыхы боюнча жаңы медиа-технологияларды иштеп чыгуу жолдору” портфолиосун баалоо
5-к. Студенттердин жаңы программалык каражаттарды өздөштүрүүгө даярдыгы	Жаңы программалык продуктуларды өздөштүрүү, алардын функцияларын кесиптик милдеттерди чечүүгө ыңгайлаштыруу, программалык продукттун сапаты жана репрезентативдүүлүк жөнүндө талдоо жөндөмдүүлүгү	Студенттердин лабораториялык иштерди аткаруусун байкоо жүргүзүү
		Текшерүүчү тапшырманы аткаруу
		Студенттин өз алдынча ишин рейтингдик баалоо

Натыйжада ЖМТны иштеп чыгуу көндүмдөрүн аныкталган критерийлер аркылуу билгилөө мүмкүнчүлүгү түзүлдү:

Базалык деңгээл – мугалимдин ЖМТ-компетенттүүлүгүнүн минималдуу жол берилүүчү деңгээли, ал анын мектепте окуу процессин уюштурууда маалыматтык жаңы медиа-технологиялардын тааныш каражаттарын колдонуу менен окуу процессинде сабактарды иштеп чыгуу жөндөмдүүлүгүн чагылтат. Компетенттүүлүктүн берилген деңгээлине ээ мугалим үчүн, негизинен, ишмердүүлүктүн репродуктивдүү түрү мүнөздүү. Мугалим аракеттеги стандарттардын алкагында иштөөгө даяр.

Өзгөртүп туруучу деңгээл – мугалимдин ЖМТ-компетенттүүлүгүнүн орточо, оптималдуу зарыл деңгээли, ал кенже мектеп окуучусунун окуу жана тарбия процессинде маалыматтык жаңы медиа-технологиялардын каражаттарын аңсезимдүү, максатка багыттуу жана дифференциалдуу иштеп чыгуусуна жол берет. Компетенттүүлүктүн берилген деңгээлине жетишүү болочок мугалимге жаңы медиа-технологияларды иштеп чыгууну калыптандыруу максаттарын, методдорун жана технологияларын жалпы көрүүгө жол берет.

Издөнүүчүлүк деңгээл – мугалимдин ЖМТ-компетенттүүлүгүн жогорку, перспективалуу деңгээли, ал анын мектепти информатизациялоо процессин системалуу көрүүсүн, өзүнүн кесиптик калыптандыруусунда да, мектеп окуучусун окуу-тарбиялоо процессинде да маалыматтык жаңы медиа-технологиялардын тынымсыз жаңылануучу инструментариин колдонууга даярдыгын чагылтат.

Белгиленген жаңы мүнөздөлгөн деңгээлдер жаңы аларды аныктаган критерийлер тажрыйбалык-эксперименттик ишмердүүлүктө өз натыйжалуулугун көрсөтүштү. ЖОЖдордун бүтүрүүчүлөрүнүн ЖМТ-компетенттүүлүгүн баалоону жаңы аларды 2-3 жыл бою тарых мугалими болуп иштегендеринин кесиптик ишмердүүлүгүнүн ийгиликтеринин натыйжаларынын ынанымдуулугунун жаңы тарых мугалими үчүн ЖМТ-компетенттүүлүктүн калыптандыгынын маанилүүлүгүн көрсөтүштү.

ЖМТ – маалыматты электрондук түрдө берүү, аны иштетүү жана сактоо, бирок сөзсүз эле аны өткөрүү эмес. Жаңы медиа – технология өзү менен маалыматтык жаңы коммуникациялык технологиялардын бирикмесин элестетет. Сабаттуулук бул индивидуумга дайыма окууга жаңы өсүүгө мүмкүндүк берүүчү динамикалуу курал (сөздүн эң кеңири маанисинде). Санарип технологияларды компьютердик жаңы программалык камсыздоого тийиштүү болушат; коммуникация куралдардын жардамы, маалымат берилүүчү продуктылар аркылуу кызматтарга, тармактар – бул маалыматты берүүнүн каналдары. Педагогика илиминин негизги категорияларына тарбиялоо, калыптандыруу, өнүктүрүү, окутуу, билим берүү, билгичтик жаңы көндүм кирет.

Көндүм – көптөгөн кайталоонун негизинде билгичтиктин жогорку деңгээлине жетишиши [5].

Демек, азыркы мезгилдеги билим берүүдөгү компетенттүү мамилеге улам көбүрөөк орун берилип жаткандыгы, анын турумуна (позициясынан) педагогдун кесипкөйлүгүн (профессионализм) өзүнө предметтик-методикалык, психологиялык-педагогикалык (профессионализм) өзүнө предметтик-методикалык, психологиялык-педагогикалык жаңы ЖМТ түзүүчүлөрдү камтыган көндүмдөрдүн синтези катары кароого болот.

Литература:

1. Алмаева. В.В. Повышение эффективности воспитания подростков с помощью информационных технологий / В.В.Алмаева // Информатика и образование – 2008.- №4.- С.27-30.
2. Хеннер Е.К. Информационно-коммуникационная компетентность учителя: структура, требования и система измерения: [опыт Перм.гос.пед.ун-та] / Е.К.Хеннер, А.П.Шестаков // Информатика и образование. – 2004.- №12. С.5-9.
3. Голубин.Д.В. Информационная компетентность как компонент профессиональной компетентности педагога /Д.В.Голубин // Проблемы педагогики средней и высшей школы. – Калининград: Изд-во РГУ им. И.Канта, 2005.-Вып.2.- С. 138-143.
4. Жыргалбекова Г.К. Мектепте тарыхты окутуунун методикасы (жогорку окуу жайларынын студенттери үчүн – Бишкек. 2014. – 122 б.
5. Леднев В.С. Содержание образования: Учеб.пособ. – М.: Высш.шк. 1989. – С.360.

Рецензент: к.и.н., доцент Жыргалбекова Г.К.